

ANVAR OBIDJON ASARLARIDA FOLKLOR STILIZATSIYASI: AN'ANA VA BADIY MAHORAT

Hojiyeva Sayyora Olimovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek bolalar adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Anvar Obidjon ijodida folklor stilizatsiyasining badiiy-estetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Xususan, yozuvchining she'riy va nasriy asarlarida xalq og'zaki ijodi janrlarining stilistik transformatsiyasi, folklorga xos poetik vositalarning qo'llanilishi hamda milliy qadriyatlarning badiiy talqini ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot davomida folklor stilizatsiyasining yozuvchi individual uslubini shakllantirishdagi o'rni, bolalar tafakkuri va estetik didini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada Anvar Obidjon asarlarining badiiy tili, obrazlar tizimi va kompozitsion qurilishida folklor poetikasining namoyon bo'lish shakllari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Anvar Obidjon, folklor stilizatsiyasi, xalq og'zaki ijodi, bolalar adabiyoti, ertak, maqol, matal, poetika, badiiy uslub, milliy qadriyat

FOLKLORE STYLIZATION IN THE WORKS OF ANVAR OBIDJON: TRADITION AND ARTISTIC MASTERY

Sayyora Olimovna Hojjeva

Abstract: This article examines the artistic and aesthetic features of folklore stylization in the works of Anvar Obidjon, one of the prominent representatives of Uzbek children's literature. The study analyzes the stylistic transformation of folklore genres, the use of traditional poetic devices, and the artistic interpretation of national values in the author's poetry and prose. Particular attention is paid to the role of folklore stylization in shaping the writer's individual style and its educational significance in developing children's aesthetic perception. The article also investigates the manifestation of folklore poetics in the language, imagery, and compositional structure of Anvar Obidjon's literary works.

Keywords: Anvar Obidjon, folklore stylization, oral folklore, children's literature, fairy tale, proverb, poetics, artistic style, national values

Mustaqillik yillarida o'zbek adabiyotshunosligida milliy badiiy tafakkur, folklor va yozma adabiyot o'rtasidagi uzviy aloqalarni tadqiq etishga bo'lgan e'tibor sezilarli darajada kuchaydi. Ayniqsa, bolalar adabiyotida xalq og'zaki ijodi an'analarning zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg'unlashuvi ilmiy izlanishlarning dolzarb

yo'nalishlaridan biriga aylandi. Zero, bolalar adabiyoti nafaqat estetik zavq uyg'otuvchi, balki yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalovchi muhim ma'naviy vosita hisoblanadi.

O'zbek bolalar adabiyotining taraqqiyotida Anvar Obidjon alohida o'rin tutadi. Uning she'rlari, ertaklari, qissalari va hikoyalarida xalq og'zaki ijodining poetik an'analari zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Adib folklor elementlarini oddiy takrorlash bilan cheklanmay, ularni zamonaviy estetik mezonlar asosida qayta ishlab, yangi badiiy mazmun yaratishga erishadi. Aynan shu jihat folklor stilizatsiyasi tushunchasining mohiyatini tashkil etadi.

Folklor stilizatsiyasi - bu xalq og'zaki ijodi shakllari, obrazlari, syujetlari, poetik vositalari va badiiy tafakkur elementlarining muallif tomonidan ijodiy qayta ishlanishi natijasida yangi badiiy asar yaratish jarayonidir. Stilizatsiyada folklor unsurlari o'zining dastlabki ko'rinishini saqlagan holda yangi tarixiy, ijtimoiy va estetik mazmun kasb etadi. Shu bois folklor stilizatsiyasi yozuvchi mahoratini belgilovchi muhim badiiy mezonlardan biri sanaladi. Anvar Obidjon ijodida folklor stilizatsiyasi ertak poetikasi, maqol va matallar, topishmoqlar, tez aytishlar, xalqona iboralar, mubolag'a, ramziy obrazlar hamda takroriy sintaktik konstruksiyalar orqali namoyon bo'ladi. Ayniqsa, yozuvchining bolalar uchun yaratgan asarlarida hayvonlar obrazi, tabiat tasviri va kulgi vositasida xalq donishmandligi zamonaviy badiiy talqinda ifodalanadi. Bu esa asarlarning badiiy ta'sirchanligini oshirish bilan birga, yosh kitobxon tafakkurida milliy o'zlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbek folklorshunoslari, jumladan To'ra Mirzayev, Malik Murodov, Bahodir Sarimsoqov va boshqa olimlar folklorning yozma adabiyot rivojidadagi ahamiyatini alohida ta'kidlaganlar. Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, folklor milliy badiiy tafakkurning genetik asosi bo'lib, yozuvchi uslubining shakllanishida muhim omil vazifasini bajaradi. Ayniqsa, bolalar adabiyotida folklor poetikasi didaktik va estetik vazifalarni uyg'unlashtirishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Anvar Obidjon ijodi ana shu ilmiy qarashlarning yorqin tasdig'i hisoblanadi. Uning asarlarida folklor elementlari zamonaviy bolalar tafakkuriga moslashtirilgan holda qayta ishlanadi. Natijada xalqona ruh, quvnoq ohang va zamonaviy badiiy tafakkur uyg'unlashadi.

Anvar Obidjon bolalar ruhiyatini chuqur anglagan ijodkor sifatida xalq og'zaki ijodining deyarli barcha janrlaridan samarali foydalangan. Uning she'rlari, ertaklari va hikoyalarida ertak poetikasi, maqollar, topishmoqlar, xalqona iboralar, takroriy sintaktik qurilmalar hamda ramziy hayvon obrazlari keng uchraydi. Yozuvchining folklorga murojaati oddiy taqlid emas. U xalq ijodining badiiy imkoniyatlarini zamonaviy ijtimoiy mazmun bilan boyitadi. Masalan, ko'plab she'rlarida xalqona hazil, mubolag'a va kinoya vositasida bolalarni mehnatsevarlik, rostgo'ylik, tabiatni asrash va do'stlikka undaydi. Anvar Obidjon asarlarining muhim xususiyati shundaki, ularda folklorga xos soddalik bilan falsafiy mushohada uyg'unlashadi. Shoir bolalar

uchun murakkab g'oyalarni sodda va obrazli ifodalashga erishadi. Biror qahramonni tasvirlamoqchi bo'lsa uni bola ko'z o'ngida mahorat bilan chizadi. Bu esa folklor poetikasining zamonaviy badiiy tafakkur bilan sintezlashganligini ko'rsatadi. Masalan, Anvar Obidjon Meshpolvon obrazini quyidagicha tasvirlaydi: *"Lunji nog'ora, beti oftobdan zog'ora, jag'ida eshak tepkisi naqshlagan chandiq, qorni naq qirq pudlik sandiq, burni mushuknikidek puchuq, yelkasi baayni hurpaygan chumchuq, bo'yni oldinga enkaygan, quloqlari dinkaygan, oyoq bosishi ilang-bilang, boshi Yozyovon cho'ldek yap-yalang, ko'rinishidan kamgap-u anqov, aslida mahmadana-yu mijg'ov, ko'zlari boyqushnikidek ola... xullas, rosayam qiziq bola ekan."*¹

Anvar Obidjon ijodida ertak poetikasi yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Ertaklarga xos syujet qurilishi, voqealarning dinamik rivoji, yaxshilik va yomonlik qarama-qarshiligi, ramziy obrazlar hamda mo'jizaviy tasvirlar uning ko'plab asarlarida uchraydi. Adib ertak poetikasini zamonaviy bolalar dunyoqarashiga moslashtiradi. Natijada ertak voqealari bugungi hayot bilan uyg'unlashib ketadi. Asarlarda yaxshilikning g'alaba qilishi xalq ertaklarining an'anaviy g'oyasini davom ettiradi. Shu bilan birga, qahramonlarning mustaqil fikrlashi, tashabbuskorligi va faolligi zamonaviy tarbiyaviy qarashlarni ham aks ettiradi. Ertak stilizatsiyasining yana bir muhim belgisi takrorlarning qo'llanishidir. Xalq ertaklarida uchraydigan uch martalik takror, dialoglarning ohangdorligi va voqealarning bosqichma-bosqich rivojlanishi Anvar Obidjon asarlarida yangi badiiy vazifa bajaradi. Bu usullar bolalar xotirasini mustahkamlash, asarning ritmik tuzilishini kuchaytirish va badiiy ta'sirchanlikni oshirishga xizmat qiladi.

Anvar Obidjon ijodining xalqchilligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri maqol va matallardan unumli foydalanishdir. Maqollar asarlarda nafaqat hikmatli xulosa sifatida, balki qahramon xarakterini ochuvchi stilistik vosita vazifasini ham bajaradi.

Yozuvchi ko'pincha mavjud maqollarni aynan keltirmaydi. Ularni badiiy jihatdan qayta ishlab, yangi vaziyatga moslashtiradi. Bu esa folklor stilizatsiyasining eng muhim belgilaridan biridir. Natijada maqolning xalqona ruhi saqlanib qoladi, biroq uning mazmuni zamonaviy talqin kasb etadi. Xalqona iboralar, kinoyali jumlar, hazil va yumor elementlari bolalar nutqiga yaqin bo'lgani uchun asarning tabiiyligini kuchaytiradi. Shu orqali yozuvchi kitobxon bilan samimiy muloqot muhitini yaratadi va tarbiyaviy g'oyalarni zo'rma-zo'raki emas, balki badiiy zavq orqali yetkazadi. "Meshpolvonning janglari" qissasida ham adib maqol va matallardan foydalanib Oshiq bola ismli qahramonning aslida kim ekanini ochiq qilmoqchi bo'ladi. *"Oshiqbolaning gaplarini Meshpolvon o'shanday g'o'dayganicha tinglab bo'lgach, unga boshdan-oyoq nazar solib dedi: Dadam onamga sovchi qo'yganda, opoq otam: "Hali yosh*

¹ Анвар Обиджон. Мешполвоннинг жанглари. — Тошкент: Чўлпон, 1994.-В 1

*ekansan, kurash tushsang - belingni, o'g'ri bossa - kelingni, dushman kelsa -elingni saqlay olarmikan-san... "*²

Aynan shu o'rinda ta'kidlash zarurki, Oshiqbola obrazini ta'riflash uchun adib doston janriniyam qissaga olib kiradi. Ya'ni muallif "Go'ro'gli" dostonini eslab "Voy, nuridiydami kitobxonim! Tili biyron bolakaylar! Shirin-shakar qizaloqlar! Sizlar judayam omadlisiz. Chunki o'zbeklarga faxrli, yovlarga qahrli bo'lmish dovyurak Go'ro'g'libek haqidagi qiziq rivoyatlarni eshitmagan, uning mardona janglarini sharafllovchi dostonlarni o'qimagan sho'rpeshanalar orangizda yo'q" deydi. Bu dostonni eslash bilan muallif Oshiqbolani mana shu Go'ro'g'libekning avlodidan ekanligini ta'kidlaydi: *"Bu orada Ravshanbek Shirvonshohning qizi Zulxumorga oshiq bo'lib, yuz xil quvonch-azob ko'rib, oxiri unga uylandi. Yana kun ketidan oylar o'tdi, qo'ldan-qo'lga choylar o'tdi, Ravshan bilan Zulxumor sochi jingalak, peshanasi do'ngalak, zotdor qo'zidek to'lpok, qorako'z-u oppoq o'g'il ko'rishdi, ismini Oshiqbola qo'yishdi. Oshiqbola uch yoshida ariqdan sakrab o'tadigan, to'rtida harf bitadigan, beshida kitob titadigan, oltisida o'zini otda erkin tutadigan, yettisida nonga xanjar-da yog' surtadigan, sakkizida o'q-yoy bilan tangani yirtadigan, to'qqizida tuxumni xom yutadigan, o'nida polvonlarni yelkada turtadigan, o'n birida uyida oshna kutadigan, o'n ikkida haftalab ovga ketadigan bo'ldi."*³

Anvar Obidjon ijodida folklor stilizatsiyasining eng muhim ko'rinishlaridan biri hayvonlar obrazlari orqali namoyon bo'ladi. Xalq og'zaki ijodida tulki ayyorlik, bo'ri yovuzlik, quyon qo'rqqoqlik, sher jasorat, chumchuq chaqqonlik, eshak esa nodonlik timsoli sifatida talqin qilinadi. Adib ana shu an'anaviy ramziy ma'nolarni saqlagan holda ularni zamonaviy badiiy tafakkur talablariga mos ravishda qayta talqin etadi. Hayvonlar ishtirokidagi she'r va ertaklarda muallif inson xarakteridagi turli illat va fazilatlarni kulgi vositasida ochib beradi. Bunday usul bolalar tomonidan oson qabul qilinadi, chunki ular hayvonlar olami orqali insoniy munosabatlarni anglashga moyil bo'ladilar. Shu tariqa yozuvchi murakkab axloqiy tushunchalarni sodda, obrazli va ta'sirchan shaklda ifodalaydi. Folklor poetikasiga xos antropomorfizm, ya'ni hayvonlarga insoniy fazilatlarni yuklash usuli Anvar Obidjon asarlarida muhim badiiy vosita sifatida xizmat qiladi. Bu usul bolalarning tasavvur olamini kengaytiradi, voqealarga ijodiy yondashish ko'nikmasini rivojlantiradi va estetik didini shakllantiradi.

Anvar Obidjon asarlarining badiiy jozibasi, avvalo, uning xalqona tilidan boshlanadi. Muallif murakkab badiiy ifodalardan ko'ra sodda, ravon, xalqona va obrazli nutqni afzal ko'radi. Bu esa bolalar psixologiyasiga mos keladigan uslubiy xususiyatlarni yuzaga chiqaradi. Yozuvchi tilida takror, alliteratsiya, qofiyadoshlik, dialoqlarning jonliligi, mubolag'a va yumor folklor poetikasining muhim belgilaridir.

² Анвар Обиджон. Мешполвоннинг жанглари. — Тошкент: Чўлпон, 1994.-В 9

³ Анвар Обиджон. Мешполвоннинг жанглари. — Тошкент: Чўлпон, 1994.-В 9

Ayniqsa, takroriy sintaktik qurilmalar xalq ertaklari va bolalar folkloridagi ohangdorlikni eslatadi. Mazkur usullar nafaqat badiiy-estetik vazifani, balki didaktik vazifani ham bajaradi. Folklor stilizatsiyasining yana bir muhim ko‘rinishi - xalqona iboralarning tabiiy qo‘llanilishidir. Muallif personajlar nutqida xalq tiliga xos iboralar, maqol va matallardan foydalanish orqali milliy koloritni kuchaytiradi. Natijada asar tili sun‘iylikdan xoli bo‘lib, jonli xalq nutqiga yaqinlashadi. Anvar Obidjon uslubining yana bir muhim belgisi yumorning ustuvorligidir. Xalq kulgi madaniyati an‘analari uning deyarli barcha bolalar asarlarida uchraydi. Biroq bu kulgi shunchaki kuldirish vositasi emas, balki axloqiy tarbiya, estetik ta’sir va hayotiy haqiqatni ifodalashning muhim badiiy shakli hisoblanadi.

Anvar Obidjon ijodi o‘zbek bolalar adabiyotida folklor stilizatsiyasining eng yorqin namunalaridan biridir. Adib xalq og‘zaki ijodining poetik imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda milliy ruh va zamonaviy badiiy tafakkurni uyg‘unlashtirishga erishgan.

Yozuvchi asarlarida ertak poetikasi, maqol va matallar, topishmoqlar, xalqona iboralar, ramziy hayvon obrazlari, yumor va mubolag‘a kabi folklor unsurlari muallifning individual uslubini belgilovchi asosiy badiiy vositalar sifatida namoyon bo‘ladi. Bu unsurlar nafaqat asarning estetik qiymatini oshiradi, balki yosh avlodning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Anvar Obidjon folklorni oddiy nusxa ko‘chirish yo‘lidan bormaydi. Aksincha, u folklor an‘analarini zamonaviy hayot mazmuni bilan boyitib, yangi badiiy talqinni yaratadi. Shu jihatdan uning ijodi o‘zbek bolalar adabiyotining rivojida folklor poetikasini yangicha badiiy-estetik bosqichga olib chiqqan muhim adabiy hodisa sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Анвар Обиджон. Мешполвоннинг жанглари. - Тошкент: Чўлпон, 1994.
2. Obidjon, A. Tanlangan asarlar. - Toshkent: Sharq, 2018.
3. Mirzayev T., Safarov O., O‘rayeva D. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi xrestomatiyasi. - Toshkent, 2008.